

A pannon ház apoteózisa

Vallomás egy szállásház architektúrája kapcsán

„Házam négy sarkában négy angyal, közepében oltár...”

1. Az építészeti nyelv, az archetípus és a hagyomány kontinuitásának keresése. A honka-dori tudománya

Évek óta az építészeti nyelvezet kérdésével foglalkozom. Kidolgoztam is egyfajta regionális építészeti tájszólást, melyek építőkövei az emlékeinkben még élő formavilág metaforái. Az alkotás folyamatába beemelt metaforák és analógiák alkalmazása már jellegében megóvott a szimplisztikus emlékmű-használattól és -alkalmazástól, és azon nyomban átvitt értelemhez segített, akár formát, jelenséget, díszet, felépítést tükröztetnek régi-új házaimon. A metaforák alkalmazása mellett – kedvenc építészeti metaforáim a parasztház, a hajó, a szénaboglya, a szélmalom, a siló, a kemence, a jurta, a góré, hogy csak a legfontosabbakat említsem – több térszervezési formulát is kidolgoztam. Az alkotási technikában legfontosabbnak talán az egy pontból, a mágikus tűzpontból való tervezést említeném.

A népi építészet hatását egyesek a mai építészetre több pontban fejezték ki (kopírozás, formalizmus, idézés, részleges hatások, stilizálás, átalakítás és a népi építészet mint kritérium). Alkotás közben az építész jószerevével mindegyiket használja. Véleményem szerint mégis az a fontos, hogy az, aki a hagyományos építészet emlékművéhez nyúl, az a formavilág mögötti karaktert/jelleget kell hogy megcélozza, ugyanakkor, ha citátumban gondolkodik, azt tegye úgy, hogy a fragmentum csak emlékeztessen eredetére, de ne hasonlítson. A viszonyulásnak e módja lehetőséget ad arra a változásra, melynek alapja a hagyomány.

Szememben a parasztház magának a háznak a fogalmát tölti be. Amikor a parasztház újrafogalmazásának gesztusát végzem, akkor a nagybetűs

HÁZnak az újrafogalmazására gondolok. Engem a házszerűség érdekel. Ezt a házszerűséget; óvó-védő otthonosságot és intimitást keresem mind a parasztházban, mind pedig az újrafogalmazásban.

A tradícióval való foglalkozásnak japán mintára három szintje van. Először másol az ember. Másol és másol, hogy magába szívja a hagyomány fortélyait. Aztán egy idő után elkezd variálgatni úgy, hogy a variáció alapja a hagyományos ház. Amikor pedig a variációba elérkezik arra a szintre, hogy már nem akar a hagyományoshoz hasonlítani, akkor már az interpretálás olyan fokú, hogy bármit is tesz, az a hagyományos folytatója lesz, magyarul mondva maga az élő hagyomány. Van a japánoknak erre egy műszava is: *Honka-Dori*. Jelentése másolás és átírás.

2. Az onorikus erejű szülői ház, mint tervezési követelmény: a gyerekkor meghittségének és otthonosságának keresése

Jelen írásom témája és főszereplője az oromparti Gere-féle hétvégi tanyaház, nem más, mint egy Svédországba szakadt zentai házaspár tárgyi kötődése családi hagyományaihoz és szülőföldjéhez.

A Felsőhegyhez közel eső Kalocsa-völgy szépséges torkolatánál lévő oromparti 1-es számú tanya a feleség, Gere Mária világba indulásának origója. Itt nőtt fel, innen nevelkedett azzá, aki. A gyerekkor, a világra rácsodálkozás emlékei mind ide kötik. A vagy tizenöt-húsz éve Svédországban élő és dolgozó orvos-patológus házaspár a nagymama szerint minden hazajövetelkor csak sírt és sírt. Sehogy sem tudtak megszokni a messzi északon. Ahogy az évek múltak, a „miért hazajönni” kérdése elhatalmasodott rajtuk, már nem találták értelmét.

És mostantól kezdve minden más. Most, hogy hosszas latolgatás után Mária újraépítette gyerekkori szülőházát – követelménye csak az volt, hogy az új ház legyen olyan igazi bácskai tanyaház, mint a régi – egy olyan helyet alakított ki az ősi lepusztult romos tanya helyén, ahová gyerekei, de ők maguk is egyre nagyobb örömmel és nagyon szívesen látogatnak el. Ugyanakkor Mária ezzel a házzal lányainak biztos támpontot képezett ki szülőföldje *imázsáról*. A lányok ugyanis Svédországban születtek és ott nőttek fel, mit tudták ők, milyen is egy bácskai tanya! A nagymama – akit a régi ház lebontása talán a legjobban érintett – különösen örül annak, hogy az unokáknak megtetszett a mesebeli házikó. És talán ő is elégedett már azzal, hogy a régi ház helyébe új került. „Olyan ez a ház... – mondta egyszer –, mint egy templom!”

3. Az átköltés eszközei: a magyar térrendezés hagyományának alkalmazása, az egyszerűség elve, a talaj beszippantó ereje elleni küzdelem, a homlokzat antropomorfikus és szellemi üzenete.

A belső és külső egysége

A Gere ház tervezésébe azzal a tudattal kezdtem bele, hogy az archetípuson keresztül az alkotó kifejezheti szakmai manifesztumát. Számomra a mágikus középpel bíró parasztház az alap. Mi magyarok például a házban a kifejezésformát és a szellem megnyilatkozását keressük. Mert a jó architektúra mögött szellemi struktúra van: gondolatiság. Ez adja a „tartását”.

A ház színe fehér. A tisztaság, a nyugalom, a plaszticitás és a szépség színe. Mondják is, hogy a fehér a Kelet színe: a Napkeleté. A fehér mindemellett minden más színt kiemel. Kiemeli például a környező természet élénk zöldjét. Ami itt a határban különösen fontos és előnyös.

Hogy a valamikori Pannon-tenger „lány hullámai” között el ne süllyedjen a ház, a talaj beszippantó ereje ellen „tenyeres-talpas” íves oszlopokkal vettem fel a küzdelmet, mely ugyanakkor oldott kerekseget is biztosított a háznak. Ez azért érdekes, mert a talajból való kinövés és az arra való támaszkodás érzülete, mint karakterképző keveredik a Gere háznál: a vonzás és a talponállás ereje egyszerre van jelen. Vajon melyik az erősebb? A válasz talán nem is fontos, hisz a ház az egyszerű otthonok békéjét, csöndjét sugározza.

A magyar parasztházról az embernek könnyen annak antropomorfikus felépítése jut eszébe. Házaink ember alakúak. Emberiek. Ha valaki ránéz a Gere-féle hétvégi szállás napba néző déli házvégre, akkor könnyen megállapíthatja, hogy az „olyan népi barokkos” kialakítású. A barokkos-kibli (ami az előző házra való tekintettel követelmény is volt) azonban hosszabb és tüzetesebb szemlélés után átváltozik egy angyallá. Mintha egy emberfej fölötti angyalt tenne ki e homlokzat. Az angyalszárnyak a bal oldalon el sem tűnnek... a háznak tehát láthatóan védőangyala van... mint a helynek szelleme és szerelmes géniusza.

A homlokzati kompozíció látszólagos összetettségéből bizonyos értelemben egyetlen üzenet köszön vissza háromszoros szerkesztésben. Ez pedig a homlokzaton jelen levő különböző rejtett mandorla-motívumok együttes üzenete: az individualitás divinizálása a harmadik szem alakjában. A harmadik szem, a két standard ablakszem alkotta, igazi-teljes mandorla-forma közül emelkedik ki és kerül helyére a magasba. Az okuluszt egy íves hajlék applikált és homlokzatképző motívum csúcsában találjuk. Nem két szeme, hanem három szeme van ennek a háznak. A harmadikkal a Napba néz...

Ezt továbbragozva, a kiblit nézhetnénk jószerével a magyar hármasdomb motívumának is. E motívum a hármas tagozódás szimbóluma, s itt újfent a harmadik szemhez, a hármassághoz jutunk analízisünkkel.

Az *Egybe* ugyanis a *Hármon* keresztül visz az út (a hármasság a magyar népi építészet egyik alapvető jellemvonása, a hármasságra szép és találó példa az Ember–Kozmosz–Ház párhuzam). A hátsó homlokzaton e hármasság külön hangsúlyozódott a padlástéri ablakok közötti félköríves vakablakkal. A vakablak az északi sötétség felé csukott harmadik szemet jelenthetné. Ahhoz képest, hogy a déli a Napba néz, az északi csukott... a sötétség felé nem akar nézni.

Azt mondja, s jól mondja a hagyomány, hogy „új templomot a régi alapjaira kell emelni”. Ez talán érvényes a lakóházakra is. Mert a Kalocsavölgy torkolata fölött örökdő lebontott tanyaház helyébe épülő hétvégi tanyaháznál erre külön ügyeltem. A volt tanya déli homlokzatának nyomvonalra tökéletesen egybeesik az újjal, de külön figyelemmel a kemencét s annak kéményét úgy telepítettem, hogy az körülbelül a régi ház tűz helyének helyére essen, hisz a régiek pontosan tudták, mit, hova és hogyan kell építeni. A ház tehát lényegileg újjáépítve megmarad, s csak néhány méterrel lett kisebb az északi oldalon. A régi házzal tart szoros összetartó kapcsolatot az is, hogy annak hatalmas mestergerendáját az új épületbe szintén beleépítettük: itt is mestergerenda, illetve a mestergerendát tartó „Boldogasszony-oszlopa” lett a szerepe.

Az alaprajz, illetve házbelső szakrális elementumai közé tartozik a harmadik szemet jelképező okulusz, a tűzszentély kemence, a „Boldogasszony-oszlopa”. Közülük a legelső különösen fontos, hisz általa a magyar ősvallás-jelkép jelenik meg átfogalmazva. A régi parasztházakban a tisztaszoba két ablakszeme között a régiségben tükröt tartottak. Esetünkben az ablakok körvonala alkotta láthatatlan mandorlát harmadik szemmé emelve kör alakban jelenítettem meg: s a Lelkiismeret Aranytükréként süt be a házba...

A Gere-féle hétvégi ház alaprajzi beosztása jórészt megfelel a magyar térrendezés hagyományának. A ház déli, illetve északi féltekére van osztva, keleti részén végighúzódnak, a zentai rétre néző tornáccal.

Lényegében véve a ház egyterű, hisz a nappali-ebédlő és a galéria-háló is szinte egységes teret képez a nyitott tető-sátor alatt, és csak a leg-szükségesebb helyiségek vannak fallal elkülönítve, mint például a kamra, a fürdőszoba, illetve a fűtőhelyiség. A nappaliban a nagyméretű fehérre meszelt banyakemence dominál. Hátával nekidőlve, a kuckó felől egy kis kémlelőablakon keresztül a hátsó búzaföldek békéjén melázhat az ember. A kemencepadka tovább kígyózva alkotja a nappali társalgás sarkát. Szembe vele található az ebédlőasztal. A nappali-ház „kerekítését, oldását” a sarkokba elhelyezett fali-tékák szolgálják.

Az egész házat a tágasság érzete hatja át – hasonlóan ahhoz az érzéshez, amit az ember lelke érez kint a határtalan szabad szántóföldek között.